

Piyasa, 2002/1, s. 63-74.

Prof. Dr. Turan YAY ile "İktisat" Üzerine Söyleşi

• P i y a s a

63

Doktora çalışmalarını "F.A. Hayek'te İktisadi Düşünce" üzerine yapan Turan Yay, 1992 yılında İngiltere'nin en tanınmış Avusturya Okulu İktisatçılarından Stephan Littlechild'ın İngiltere Birmingham üniversitesi Commerce Department'daki kürsüsünde doktora sonrası çalışmalar yapmış ve 1999 yılında Mises Enstitüsü'nün (ABD, Auburn Üniversitesi) Mises University programına katılmıştır. Turan Yay, halen piyasa ve devlet kavramları bağlamında Neoklasik, Avusturya, Kamusal Tercihler ve Sosyal Tercihler yaklaşımları üzerine çalışmalarını, Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde sürdürmektedir.

PIYASA: Sayın Yay, İktisat teorisinin 20.yy'da geldiği noktayı nasıl değerlendiriyorsunuz?

YAY: Şöyle düşünüyorum, 20.yy hakim İktisat anlayışını Neo-klasik İktisat olarak adlandırabiliriz. Neo-klasik İktisat, belirli bir çizgide ilerliyor, ancak kendi içinde kırılmaları söz konusu. Genellikle 20.yy İktisadi düşüncesinde iki kırılmadan söz edilirse de ben (Mark Blaug'dan hareketle) üç kırılma görüyorum. Birinci kırılma 1929 krizidir, Neoklasik İktisadın özellikle makro ayağı kırılmıştır; onun yerine Keynesçil İktisat gelmiştir. İkinci kırılma (ki üçüncü kırılma olarak adlandırılması daha doğrudur), 1970'lerdeki petrol krizi diye bilinen ancak literatürde stagflasyon krizi dediğimiz kriz. İlk kriz sonrasında neoklasik İktisadın, neoklasik senteze (ya da hidrolik keynesciliğe) dönüştüğünü ifade edebiliriz. Stagflasyon krizi ile gelen kırılma, ilk bakışta yine makro İktisat ayağı ile ilgili görülmele birlikte, İktisadın hem mikro hem de makro ayağıyla ilgilidir. Buna ne diyoruz? Makro İktisadın mikro temelleri tartışması. Aslında Hayek bunu daha 1930'larda söylüyor: "20.yy (neoklasik) İktisat yaklaşımının en büyük problemi, İktisadi makro ve mikro İktisat şeklinde bölünmesi ve bu nedenle analizinin eklektik bir yapı

sergilemesine sahip olmasıdır." 1929 Krizi Keynes devrimine yol açmıştır. 1970'lerdeki kırılma ise daha çok parçalı, Monetarist Devrim veya Yeni Klasik Devrim olarak literatüre geçmiştir ama bu hem Keynesci iktisadı (Post Keynesci, Yeni Keynesci) kendi içinde bölmüştür hem de Yeni Klasik İktisat, Monetarist İktisat, Arz Yanlı İktisat, Avusturya İktisadı gibi daha parçalı bir iktisat anlayışı ortaya çıkarmıştır. Bugün geldiğimiz aşamada, tıpkı 1950-60'larda yaşanan Neo-klasik sentez gibi, şimdi artık ders kitaplarına da girdi, tekrar yeni bir sentezden bahsedebiliyoruz: Yeni Klasik-Yeni Keynesci (neoklasik) sentez. Rasyonel beklentiler ortak paydasından hareketle Yeni Klasik ve Yeni Keynesci hipotezleri aynı model-şablon çerçevesinde ifade edilebiliyoruz.

PİYASA: Daha teorik bir konuya dönersek, bir yanda objektivist neoklasik anlayış, bir yandan da L.M. Lachmann ve G.L.S. Shackle'a kadar giden sübjektivist bir anlayış var. Sizin iktisat anlayışımız hangi çizgiye daha yakındır?

YAY: Ben, lisansta ekonometri okudum. Ekonometriyi seviyor ve matematikten anlıyordum. Fakat, doktora aşamasında Hayek, Mises gibi iktisatçıların kitaplarını keşfettim. Bunlar ise tamamen matematiğe ve ekonometriye karşı olan insanlardı. Onların etkisiyle benim için matematik ve ekonometrinin büyüğü bozuldu. Doçentlik aşamasında zaman zaman ekonometrik çalışmalar yaptım. Şu anda iktisadın geldiği yerde, aşırı matematikleştirme, aşırı derecede ekonometrik teknikler kullanmak güzeldir, şık aletlerdir. Ancak bunlar kesinlikle amaç olmamalıdır. Dolayısıyla, iktisadın çok matematikleşmesinden hoşlanmıyorum. Yani biri şunu diyebilir: matematik bilmediğinden böyle söylüyorsun. Şöyle bir kitap hatırlıyorum: İngiltere'de Muhafazakâr Parti'nin ekonomi politikaları diye başlıyor ve iki sayfa yalnızca denklem yazılmış, tek bir sözcük yok. İktisatta bu olmamalıdır görüşünü savunan bir sürü literatür var. O zaman kaldırım iktisat tabelasını, yerine uygulamalı matematik bölümü diyelim. Öte tarafta Shackle ve Lachman'a dönersek, onlar da pür belirsizliği vurguluyorlar. Belirsizlik bizi dengeye mi götürür dengesizliğe mi sorusu, bitmeyecek bir tartışma. Ama işlevsel çıkarsaması, o zaman bir şey yapamayız ya da yapmaya gerek yok gibi bir sonuç çıkarmak da beni rahatsız ediyor. Orada ben kendimi Hayek'e yakın hissediyorum; ama Hayek'te de James Buchanan karşıma çıkıyor. Hayek, Spontane Düzendən yana ve Kartezyen Rasyonalizme karşı; Buchanan'da ise Kartezyen Rasyonalizm taraftarlığı söz konusudur. Buchanan, kapitalist düzenin günümüzde geldiği yer, yalnızca amaçlanmayan "spontane düzen" in bir eseri midir? diye sorar ve eleştirir. İnsanlarda bir şeyler yapmamış mıdır? İnsanın kendine has birtakım amaçları vardır. Kültür, toplum, din gibi. Dolayısıyla Hayek, bu konuda eleştirilmiştir. Bunun üzerine Hayek 1940'larda "Niçin Muhafazakâr Değilim?" makalesini yazmıştır. Orada muhafazakâr ile liberalin farklılığını açıklar. Liberalin, her zaman kafasında toplumun özgürlüğünü ve piyasanın önünü açacak reçeteleri var-

dır. Muhafazakâr insan ise "değişime karşıyım ve alternatif bir görüşüm de yok demek" tavrını tanımlıyor. Ben, Hayekci çizginin daha sağlıklı olduğunu düşünüyorum. Yani sisteme radikal müdahalelerden rahatsızlık duyarım. Ama sistemi atalete bırakmakta anlamlı değil. Bunun önünü açıcı şeyler yapmak gerekir. "Institute of Economic Affairs"i kuran kişi, I. Dünya savaşından sonra Hayek'in yanına gidiyor; diyor ki "Benim param var, zenginim, ne yapayım, politikaya mı atılayım? Ne yapmalıyım?" Hayek ona "Sen git bir araştırma merkezi kur, düşüncenin gelişimi için çalış" diyor. Uzun soluklu bir çalışmaya ihtiyaç olduğunu belirtiyor.

PİYASA: Milton Friedman yakın geçmişte Newyork Times'da şöyle bir şey söylüyor, "Benim en büyük hatam, bu Keynesci çizgiyi, Chicago Okulu İktisat Teorisinin sınırlarının belirlenmesinde önemli rol oynuyor, makro iktisadi formel iktisat içerisinde anlamamdır. IS-LM eğrileri çerçevesinde kullanmam ve bunu analitik yapı olarak diğerlerine öğretmemdir". M. Friedman'ın bu itirafları doğrultusunda, bu kırılmaları nasıl değerlendirebiliriz?

YAY: Aslında, ben bunu öngördüm. Ben doktora tezimi yazdıktan sonra İktisat Dergisinde "Avusturya Okulu"yla ilgili bir makale yayımladım. Thomas Kuhn'un bilim tarihine ilişkin bir görüşü var. Kuhn, orada der ki: "Paradigmalar iki farklı gözlük, iki farklı dünyadır. Bunlar birbiriyle tartışamazlar." Yani tartışmanın olabilmesi için, tarafların, karşıt görüşün kavramları ya da çerçevesini kullanması gerekir. Ama hiç kimse, kendi kavramsal çerçevesinden vazgeçmiyor. İnsanlar, görüşlerini savunurken, "hadi gelin arkadaşlar, görüşlerimizi realitenin denek taşına vuralım, ampirik teste tabi tutalım, hangimizin ki doğruysa onu benimseyelim" demiyorlar. Bu iş böyle olmuyor. Çünkü bilim dediğimiz şeyin arkasında subjektif değerler var. Herkesin kendine ait tribünleri var; kendi tribünlerinin beklediği cevapları vermek zorunda. Dolayısıyla objektif olamıyorlar. Fakat iki farklı görüşün karşılıklı tartışmasının bir faydası var: her görüş kendisini yeniliyor, revize ediyor. İki görüş birleşmiyor, bir sonuç-sentez çıkmıyor. İkisi de kendini daha "iyi" kılıyor. Dolayısıyla, ben o makalede "Keynesciler-Monetaristler tartışmasında Friedman'ın IS-LM yaklaşımını benimsemesinin, tartışmayı kaybetmesinde rolü var mıdır?" sorusunu sordum. Evet, bence rolü var.

PİYASA: Neoklasik İktisat "Denge"yi; temel olarak ekonomik faaliyeti açıklamaya çalışıyor. Ancak son zamanda, Avusturya Okulu "Denge Dışı" analizi temel alıyor. Piyasa Süreci Teorisinde, iktisadi faaliyetin sürekli denge dışı durumlarda söz konusu olduğunu, hatta dengede herhangi bir iktisadi faaliyetin mümkün olmadığını söylüyor. Metodolojik bir başlangıç olarak dengeden başlayarak iktisadi faaliyeti değerlendirmek doğru mudur?

YAY: İnsanın davranışını anlamada daha iyi bir noktaya götürür. Hayek'te "Genel Denge", metodolojik bir başlangıç noktasıdır. İdealdir, olması gerektir. An-

cak gerçek yaşam, bu değildir. Hayek'in iktisadî anlayışı, dengesizlik iktisadidir. Dolayısıyla, Neoklasik İktisatta amaç, dengeyi ispatlamak, ona varmaktır. Halbuki, Avusturya Okulu, bunu metodolojik varsayım olarak kabul ediyor. Avusturya ekolü, bu noktada sapmaları yani dengesizlik sürecini ele alıyor. İktisadın esas kapsama alanı ekonomideki değişimi takip etmektir.

PİYASA: Denge dışı durumları inceleyen; Post-Keynesyen Okul, Avusturya Okulu gibi ekollerin ileride Neoklasik İktisada karşı ortak bir paydada buluşabileceklerini düşünüyor musunuz?

YAY: İktisatta denge temelli anlayışın pek sağlıklı olduğuna inanmıyorum. Ben, bir iktisadî düzen olarak bakıyorum. Hiçbir zaman ideal bir toplum düzeni yoktur. Ama kapitalist düzenin alternatiflerine göre kurumsal olarak eksikliklerinin mevcut olmasına rağmen, daha sağlıklı olduğunu düşünüyorum. Ama bu düzeninin kurumsal olarak değerlendirilmesi, onun kendine has özelliği "spontane" olması ve müdahalenin olmaması ve oyunun kurallarının iyi kullanılması gerektiği önemlidir. Mesela, Adam Smith'in en önemli yanı kurumları karşılaştırmalı olarak ifade etmesidir. İşte, bir tarafta Merkantilist Düzeni yani korumacılığı, diğer tarafta serbest mübadele anlayışını karşılaştırmalı olarak ifade ediyor. İki okulun ideolojik farklılıkları nedeniyle ortak paydada birleşeceklerini sanmıyorum.

PİYASA: Neoklasik Kamu Ekonomisi Teorisi konusunda neler söyleyebilirsiniz?

YAY: Neoklasik Kamu Ekonomisi Teorisi deyince aklıma, 1950'lerden 1970'lere kadar tüm dünyada okutulan Musgrave'lerin kamu ekonomisi, Pigoucu Refah İktisadı ve Keynesci ekonomi politikalarından oluşan üçlü bir yapı geliyor. Musgrave'in analizinde, devletin ne olduğu belli değildir. Devlet bir organik varlıktır. Devlet, tıpkı üreticinin ve tüketicinin, kâr ve fayda maksimizasyonları gibi sosyal refah maksimizasyonunu düşünen, herhangi bir birey gibidir. Neoklasik analizde devlet hep egzojen bir faktördür tıpkı büyüme modellerinde olduğu gibi. Buchanan'ın 1950'lerde getirdiği eleştiriye kadar, Neoklasik kamu ekonomisi teorisi sadece vergi teorisiydi. Yani verginin yansımaları teorisiydi. Musgrave, buna piyasa başarısızlığını eklemiştir. Devletin, piyasa başarısızlığından dolayı müdahale etmesini savunmuştur. Bunun çözümü de Pigoucu vergilendirme, sübvansiyonlar ve teşviklerde aranmıştır. Bu analizde, devletin ne olduğu belli değildir. Amacını kimin belirlediği belli olmayan bir sosyal refah maksimizasyonu vardır.

PİYASA: Pigoucu analizin tamamen piyasa çözümünü dışladığını ifade edebilir miyiz?

YAY: Pigoucu tedbirler, ne vergiler ne de sübvansiyonlar çözümü getirmiyor. Teknolojik olarak geride kalmış bir çözüm yöntemidir. Piyasaların gelişmesi, kendi sorununu kendi başına çözmesi daha önem kazanmıştır.

PİYASA: İktisadi düşünce tarihine krizler bağlamında yaklaşan iktisatçılar var mı?

YAY: Çok yok. Ancak Mark Blaug var; metodoloji ve düşünce tarihi uzmanı. Roger Backhouse diye önemli bir iktisadi düşünce tarihçisi var, Birmingham Üniversitesi'nde David Colander var. Onların söylediği bir "formalist devrim" var. Formalist Devrim, Arrow Debreu'nun 1954'te yazdığı "Genel Denge Var mıdır?" adlı makalesi ve Paul Samuelson'un "İktisadi Analiz'in Temelleri" adlı doktora tezinin yayımlanması ile başlamış olup ve 20. yy. iktisadi düşüncesinin ikinci önemli kırılma noktasını oluşturmuştur.

Kırılmanın kökeni, 1870'lere, Walras'a, Genel Denge tartışmalarına dayanıyor. O dönemde, Klasik İktisadın yerine Neo-klasik iktisat ortaya çıkıyor. Bu döneme "Marjinalist Devrim" diyoruz. Üç dilde, üç farklı kişiden, üç farklı ekol ortaya çıkıyor. Üçü de aşağı yukarı aynı şeyi söylüyorlar; Marjinalist Devrim'in öncüleri Emek-Değer Teorisinin yerine "Fayda-Değer" teorisini koyuyorlar. Aralarında farklar mevcuttur. Ancak Walras'ın orada vurguladığı, bir ülke ekonomisini düşünürsek, yani çok sayıda alıcı ve satıcının olduğu bir ekonomide genel denge fiyatlarını ve miktarlarını bulabilir miyiz? Matematiksel olarak bunların varlığını ispatlayabilir miyiz? Yani denge var mıdır? Tek midir? İstikrarlı mıdır? Bu üç temel soruya cevap arıyor, ancak ispatlayamıyor. Bu Formalist Devrim dediğim şey, Walras'tan sonra 60 yıl unutulmuş ve 1930'lardaki "Sosyalist Hesaplama Tartışmaları"yla tekrar başlayan bir süreç. 1954'te Arrow'un makalesiyle yeni bir dönem açılıyor. Dolayısıyla Neoklasik İktisat 1870'ten 1920'lerin ortasına kadar, Marshallgil kısmi denge iktisadıydı. Marshall'ın deyişiyle "iktisatçı, sokaktaki insana bir şeyler söylemeli", sokaktaki insanın derdine çare arayan bir anlayışla, makro çapta bir analiz yapmaktansa, daha küçük, mümkün olduğu kadar küçük birime ineceksin ki ayakları yere basan bir şeyler söyleyebileşin. Onun için diyebiliriz ki 1870'den 1920'ye kadar Neoklasik iktisat, Marshallgil iktisattı. Dünyada da Marshall'ın "İktisadın Prensipleri" adlı eseri eşittir iktisattı. Ancak formalist devrimle birlikte iktisat, gerçekten çok soyut varsayımlara dayalı, çok şık matematiksel ifadelerle, bir takım hipotezlerin ispatlanmasına dönüşüyor.

PİYASA: 1970'lerde başlayan bir "Piyasa Süreci Teorisi" var. Temellerini Hayek ve Mises atıyor. Daha ziyade Hayek ile Mises'in fikirlerini birleştiren, Lachman ve Kirzner tarafından geliştirilen bir teori olarak "Piyasa Süreci Teorisi" ortaya çıkıyor. Bu tezinin gelişimini nasıl değerlendiriyorsunuz? Neoklasik Teoriye alternatif olabilir mi? Geleceğini nasıl görüyorsunuz?

YAY: Hayek, Mises ve Kirzner kendi teorilerini, (burada hemen belirteyim J. Stuart Mill'in güzel bir sözü var; "Bir yaklaşımın görüşlerinin %70'i karşı görüşü eleştirmektir; %30'u da kendi görüşüdür.") karşıt görüşü eleştirerek geliştiriyorlar. Piyasa Süreci Teorisinin yaptığı şey, Neoklasik İktisadın "Tam Rekabet ve Piyasa

sa" kavramını netleştirerek, "Tam rekabetin" anlamsız olduğunu vurgulamasıdır. Dolayısıyla Neoklasik İktisadın, kendisini daha gerçekçi ifade edebilen bir piyasa teorisine ihtiyacı olmuştur. Bu anlamda "Piyasa Süreci Teorisi" alternatif oluşturur mu? Onu tam olarak değerlendiremeyeceğim. Mesela Backhouse'ın Mises Enstitüsünden yeni çıkan bir makalesi var. Orada, Neoklasik ve Avusturyan teorisinin birbirlerine alternatif oluşturmalarından çok kullandıkları modeller farklıdır ve bunların birbirine ihtiyacı var diyor. Neoklasik İktisat, Piyasa Süreci Teorisinden çok yararlanmıştı. Piyasa Süreci Teorisi, Neoklasik İktisadın ayaklarının yere basmasına yardımcı olmuştur. Özellikle "Bilgi" sorununu netleştirmiştir. Çünkü Neoklasik İktisatta birey yoktur. Devlet de, üretici de, tüketici de aynı kişidir. Kısacası Dünya ekonomisi tek bir kişi olarak düşünülmüştür. Tek amaç bunun maksimizasyonunu, kısıtlamalar doğrultusunda çözebilmektir. Ayrıca Neoklasik İktisatta girişimci de yoktur.

PİYASA: Robert Lucas'ın bir ifadesi var: " Benim için esas olan dışarıda, gerçek hayatta olanı anlamak değil, gerçek olan şeyi modelimde simule edebilmektedir." Böylece bizim temel sorunumuz gerçek hayatı anlamının ötesine geçmiştir. Biz bunu nasıl bir modelle ifade edip, sonuçlarını nasıl simule edebiliriz şeklinde, kendilerinin somut dünyadan ne kadar uzaklaştıklarını mı ifade etmeye çalışıyorlar?

YAY: Bu, daha önce dediğim gibi, Arrow-Debreu ve Samuelson'un başlattığı sürecin geldiği aşamayı ifade ediyor: "İktisat, iktisadî davranışların, sık, kapalı ve soyut matematiksel modellerle ifade edilmesidir". Aynı görüşü günümüz iktisat teorisinde "Oyun Teorisi"nin yeri bağlamında ifade edebiliriz. Yeni okuduğum bir makalede bu görüşün belki abartılmış bir eleştirisi yapılıyor ve ABD'deki üniversitelerde "Ekonomi Bölümü" adının "Oyun Teorisi Bölümü" olarak değiştirilmesi teklif ediliyordu. Gerçi ben, matematiksel araç olarak oyun teorisini, küme teorisini çerçevesinde optimizasyon/ maksimizasyon problemine tercih ediyorum. Çünkü tekil bireyin analizinden çok sayıda bireyin ilişkilerinin analizine geçiş sağlanmıştır. Bu sayede tekil bireyin analizinin tüm bireyler için de geçerli olacağı varsayımı aşıyor. Ben bir (rasyonel) karar alıyorum, senin kararına göre ben kararımı yeniden gözden geçirerek değiştiriyorum. Bu bana daha insancıl geliyor.

PİYASA: Shackle, bu "Oyun Teorisi"ne büyük eleştiri getiriyor. Ona göre "Oyun Teorisi" anlayışında insanı bir satranç oyununun taşları gibi görüyorlar. İnsanı her zaman doğru karar alabilen, hiç kendi metodolojisini değiştirmeyen bir yapıda mı düşünüyorlar?

YAY: Rasyonel karar temel varsayım. Oyun teorisinde ilk modeller "tek hamlelik" oyunlardı; daha sonraki modeller ise "çok hamleli", karşı tarafın karar ve davranışlarını dikkate alan modeller. Sorun, oyun teorisinin "insan nasıl davranır?" sorusundan daha ziyade "nasıl davranması gerekir?" sorusu üzerine kurulmuş olmasıdır. Deterministik davranış sözkonusu. Formalist-neoklasik yaklaşımı

savunan iktisatçılar, iktisadın, Genel Denge Teorisi bağlamında uygulamalı matematiğe dönüşmesini normal buluyorlar ve genel denge teorisinden daha fazla bir şey beklememek gerekir, diyorlar. İşte 1970'lerdeki üçüncü krizle birlikte Lucas-Sargent'in yaptığı, Walrasgil genel denge-fiyat teorisi çerçevesini makro iktisada taşımak, esnek fiyatlar, rasyonel bekleyişler varsayımlarından hareketle makro iktisadı açıklamaya çalışmaktır.

PİYASA: 1930-1940'ların "Sosyalist Hesaplama Tartışmaları"nı Hayek ile Mises'in kaybetmiş gibi görünmesinin arkasında bu formel teorinin, yani formelleşmenin ne kadar rolü olmuştur? Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

YAY: Tabii, tartışmayı kimin kazandığına ilişkin görüşler zaman içinde değişiyor: M. Blaug 1999'da yayımlanan ("The Formalist Revolution or What Happened to Orthodox Economics After World War II", R. E. Backhouse-J. Creedy, From Classical Economics to the Theory of Firm, Edward Elgar içinde) makalesinde açıkça yazıyor: 1930'ların sonunda genel kanı, tartışmayı Oscar Lange tarafının kazandığı şeklinde ise de, bugünkü değerlendirme çerçevesinde Avusturya Okulu haklı bulunmuştur. Orada yapılan, aslında çok komik, Genel Denge Teorisi çerçevesinde sosyalist sistemde etkinliğin tartışılmasıdır: Bizim eğer çok iyi bilgisayarlarımız olursa, verileri girip genel dengeyi buluruz. Ancak bunu gerçekleştiriyoruz. Sorunun sadece matematiksel teknik bir hesaba indirgenmesi sözkonusu. Hayek bunu eleştiriyor, diyor ki, "sorun teknik değil, önemli olan bilgi sorunudur". 1930'larda bu eleştiri kabul görmüyor. Çünkü bilgi sorunu keşfedilmemiştir. Sadece Hayek'in 1930'ların sonu 1940'ların başında yazdığı birkaç makale var. Hayek ancak yirmi-otuz yıl sonra anlaşılabilmiş bir iktisatçı. Nedir bilgi sorunu? Piyasadaki bilgili insanlar arasında dağılmıştır; sözünü ettiğimiz, her zaman kitaba yansıtılmayacak tecrübe türünden bilgilerdir. Mahmutpaşa'daki esnafın tecrübesini, on tane Harvard'ı bitir, edinemezsin. Orada yaşamam lazım. Bundan dolayı, bu bilgi parça parça insanlar arasında dağılmıştır. Eski tabirle zımnî bilgidir. Toplanamaz, toplandığı anda anlamı kalmaz. Bilgi sürekli değişiyor. Dolayısıyla bilgi sorunu, bilginin belirli bir elde/merkezde toplanıp toplanmayacağı sorunudur.

PİYASA: Hatta, zannedersem Oscar Lange, bilgisayardaki son gelişmeleri görünce, iyice umutlanıp yakın bir gelecekte bilgi sorununu halledileceğini zannediyor. Yani gölge fiyatları hesaplayacağız ve herhangi bir piyasaya gerek duymadan Genel Dengeye ulaşacağız. Bu çerçeveden bakınca, Neoklasik İktisatla bu sosyalist argümanın örtüştüğünü görüyoruz. Mesela, Lange-Taylor gibilerin geliştirdiği argümanın, bizi sanki neoklasik iktisadın teorik bir çerçeve olarak, sonuçta sosyalist argümanı desteklediğine götürür mü?

YAY: Aslında, böyle bir çelişki söz konusu. Kapitalist sistem için hazırladığımız çoğu teknik analizler, sosyalist sisteme daha yatkındır. Mesela, Keynes makro iktisadi yaklaşımını, kapitalizmin (işsizlik, gelir bölüşümü) sorunlarını çözmek

için geliştirmiştir. Fakat Genel Teori'nin girişinde "makro iktisadın, sosyalist sisteme daha yatkın" olduğunu ifade etmiştir. Sonuçta yapacağın şey; bir tarafta kamu harcamaları var, diğer tarafta toplam talep var. Bir tarafı arttırırsak diğer tarafta artar, anlayışı hakimdir. Burada bence, Avusturya Okulu'nun felsefi boyutu önemli; insan bilgisinin sınırlılığına, amaçlanmayan sonuçlarına dikkat çekiyor. Öte yandan kartezyen rasyonalizm dediğimiz, Fransız İhtilali düşünürlerine kadar uzanan bir yaklaşım var ki, orada bilime daha fazla güven sözkonusu. Bilimden yararlanarak insanları/toplumu daha iyi bir konuma getirebiliriz. Ben, 1992'de İngiltere'deyken BBC'de böyle bir program yapılmıştı. Dünyada, acaba bu sosyal mühendislik konusunda neler yapılmıştır? Bu bir Afrika ülkesinde (sanıyorum Kongo) resmen uygulanmıştır. Kalkınması buna göre hesaplanmıştır. Ayrıca Rusya da sosyal mühendisliğin uygulandığı iyi bir örnek ülke olarak gösterilmekteydi. Tabii sonra, bu ülkelerin planlama dairesini gösteriyorlar, böyle bir sürü defterler var, insanlar bunların arasında boğulmuşlar, şuna ne fiyat buna ne fiyat verelim diye düşünüyorlardı. Bu, o zaman ki şekliyle BBC tarafından belgelenmişti.

Tartışmanın özünde, bakış açısı farklılığı var. İnsana güven, ama insanın yapacağı şeylerin amaçlanmayan sonuçları olacaktır. Hayek, bundan çekinir. Yani bir liberal gibi bakar ve böyle toptan zihniyetçi bir yaklaşımla değil, küçük küçük rütuşlarla, sistemi bozmadan yapabileceğini savunur. Biraz statükodan yanadır diyelim. Ancak katı bir statüko değildir. Burada da kurumları önemser. Lange'nin yaklaşımında sorun teknik model olarak algılanıyor ama modelin gerçekleşeceği kurumsal çerçeve göz ardı ediliyor. İşte Mises'in vurguladığı şey; öncelikle sermaye mallarının -Marksistlerin üretim aracı dediği şeyin- özel mülkiyeti olması lazım. Özel mülkiyetin olmasıyla, doğal olarak bu malların piyasası olacaktır. Parasal fiyatların olmadığı bir sistemde kaynakları etkin dağıtamazsınız. Adamın kafasında tamamen kurumsal teorik bir baz var. Yoksa bu hesaplanır mı, hesaplanmaz mı diye bir endişesi yoktur. Mises'in bu tespiti daha teorik, daha doyurucu bir açıklamadır.

PİYASA: Diğer bir ifadeyle, gerçek piyasalara sahip olmadan, gerçek fiyatları bilemezsiniz. Mises'in söylemek istediği temelde bu mu?

YAY: Elbette ki, piyasayı ortadan kaldırırsan, piyasa fiyatı olmaz. Piyasa fiyatı olmayınca da etkin kaynak tahsisi olmaz. Karşımıza bu tablo çıkıyor.

PİYASA: Buradan Hayek'in, siz kurumsal yapı derken aklıma geldi, özellikle 1930-40'larda ileri sürdüğü piyasada fiyatlar nasıl belirlenir? sorusuna Hayek cevap olarak: Bir fiyat sistemi var diyor. Bu fiyat, birçok şeyi bilmemize ve öğrenmemize gerek bırakmıyor. Fiyat, bu tür sorunları çözüyor. Ancak diğer yandan da fiyatları anlamlı kılan, kurumsal yapının varolmasıdır. Siz, Neoklasik İktisat anlayışında kurumsal yapının tamamen göz ardı edilerek, tamamen bir sosyal mühendislikle tüm piyasayı kontrol edeceğini söylediniz. Sosyal mühendislik deyince

aklıma hemen Hayek-Popper ilişkisi geliyor. Bildiğim kadarıyla Hayek, 1960'lara kadar katı bir K. Popper'ci. Siz acaba bu konuda neler söyleyebilirsiniz? Özellikle, 1960'dan sonra Hayek'in fikrinin Popper'den tamamen farklı olduğunu söyleyebilir miyiz?

YAY: Ben K. Popper'in metodoloji konusundaki görüşlerine ilişkin bir şeyler söyleyebilirim. K. Popper gerçekten, liberalizm konusunda Hayek kadar önemli bir isimdir. "Açık Toplum ve Düşmanları", "Tarihselciliğin Sefaleti" gibi daha çok siyaset felsefesi ve toplum teorisine ilişkin kitaplarda Popper'in çok önemli görüşleri de var. Popper, Viyana'da mantıksal pozitivizmin çıktığı yerde yetişiyor. Burada mantık ve matematik okuyor. Pozitivistlerle önemli ölçüde tartışıyor. Metodolojik bakımdan, doğrulamacılık yerine yanlışlamacılığı savunuyor. Oradan, Hitler'in ortaya çıkmasıyla birlikte Yeni Zelanda'ya gidiyor. "Açık Toplum ve Düşmanları" adlı eserini yazıyor. Ancak gitmeden önce, "Bilimsel Keşfin Mantığı" adlı eserini yazmıştır. Dolayısıyla Hayek ile Popper'in kesişmesi, Popper Yeni Zelanda'dan İngiltere'ye döndükten sonra gerçekleşiyor. Cambridge Popper'i kabul etmiyor ve London School of Economics'e mantık hocası oluyor. İlk temasları burada gerçekleşiyor. Onun metodolojik görüşleri, fizik bilimleri için geliştirilmişti. Acaba bu toplumsal bilimlerde uygulanabilir mi? Uygulanamaz mı? sorusunun çözümünde Hayek O'na yardımcı oluyor. Karşılıklı olarak bir etkilenme sözkonusu. Hayek başlangıçta pür apriorist yaklaşıma yani Misesci bir yaklaşıma sahip ve bunu savunuyor. Ancak K. Popper'le tanıştıktan sonra, ondan bayağı etkileniyor. Bununla ilgili bir kaç tane farklı görüş söz konusu. Birincisi Norman Barry'in görüşü, diğeri ise bir siyaset felsefecisi olan John Gray'in görüşü. Ben şunu söyleyebilirim: Hayek'in kendi literatürünü okuduğumda, Hayek'te aslında önemli bir dönüşüm olduğu kanısında değilim. Hayek başlangıçta da sonra da sosyal bilimlerle fizik bilimlerinin iki ayrı alan olduğunu, iki ayrı bilimin kendine has nesnelere olduğundan dolayı, iki ayrı yöntemsel farklılıkları olduğunu söylüyor. Burada Popper'in yanlışlamacılığına inkar etmiyor ve yararsız da demiyor. Yanlışlamacılık ikiye ayrılır: pozitif ve negatif yanlışlamacılık. Pozitif yaklaşımda, mesela gelecekte Türkiye'de enflasyon ne olacak? bunu tahmin edersiniz veya gelecekte hükümet bu sorunları çözecek mi? Bunu tahmin edersiniz. Negatif yanlışlamacılıkta da neler olamayacağını söylersiniz. Hayek'in Popper'den aldığı şey, negatif yanlışlamacılıktır ki bu da bana çok anlamlı geliyor. Eğer şunlar şunlar olursa şu olmayacaktır gibi. Dolayısıyla Hayek ile Popper'in etkileşmesinde, negatif yanlışlamacılık fikrini, Hayek sosyal bilimlere için almıştır. Bence de sosyal bilimlere için uygun bir şeydir. Ama ikisinin de liberalizme önemli katkıları olmuştur.

PİYASA: Tekrar sosyalist hesaplama tartışmalarına dönersek, bugünün Türkiye'sinde önemli bir regülasyon çabası vardır. Hemen her sektörde belli regülas-

yon otoriteleri kuruluyor. Yasalarla bunların piyasaları denetleyeceği ve yönlendireceği benimseniyor. Şimdi sosyalist hesaplama tartışmalarından bizim bildiğimiz, devlet müdahalesinin bir çeşidi olarak ortaya çıkmıştır. Her türlü devlet müdahalesi, nihayetinde belli fiyatların önceden bilinmesini gerekli kılmaktadır. Eğer, biz Avusturya ekolünün eleştirisinin, bugünkü devlet müdahalelerine ve regülasyonuna uygulayabilirsek, sizce nasıl çıkarsamalar yapabiliriz?

YAY: Hayek'in gözlüğüyle bakarsak, devletin ekonomiye müdahale etmesine Hayek karşıdır. Bunun nedeni de piyasanın kendi içinde bir takım krizler yaratacak yapıya sahip olmasındandır. Çünkü, iktisat bir koordinasyon problemidir. Üretici ve tüketici davranışları içerisinde de koordinasyonsuzluk söz konusudur. Hayek, kapitalizm krizden muaf bir sistemdir, demiyor. Krizler kapitalizmin içinde de vardır. Diğer görüşlerle orada birleşiyor. Ama siz bu sistemin doğal işleyişine müdahale ederseniz, var olan istikrarsızlıklara ek olarak yeni istikrarsızlıklar yaratırsınız. Politik sistemle iktisadi sistem veya piyasa ile devlet arasında sorun çıkarsa bunu tamir etmek kolaydır. Ama Kamu Ekonomisi'nde hatalar kısa zamanda tamir dilemez. Hatta Kamu Tercihli Yaklaşımı'na göre bakarsak, hatalar politik sistemin yararınadır. Mesela çıkar grupları gibi. Dolayısıyla bu açıdan baktığımızda, ben Türkiye için şunu görüyorum; neredeyse "n" tane regülasyon kurumu çıkacak, her şeye bir regülasyon olacaktır. Ama finansal krizlerin tarihine baktığımızda öyle bir etkileşim de mevcuttur. Yani siz ekonomiyi dışa kapatırsanız, sabit döviz kuru sistemi ve dışa kapalı bir ekonomiden dolayı kriz meydana geliyor. Bundan kurtulmak için bu sistemi dışa açıyorsunuz. Deregülasyon ve liberalizm gibi politikalar uyguluyorsunuz. Ama bu sistemi de bir şekilde tamamen serbest bırakınca, bu sefer tekrar bir kriz çıkıyor. Bu sefer buna tekrar regülasyon getirelim anlayışı doğuyor. Globalleşme sürecinde regülasyonla liberalizm arasında bir etkileşim söz konusudur. Dolayısıyla şunu söyleyeyim. Piyasa, Türkiye'de çoğu insanın anladığı gibi bir orman kanunlarının geçerli olduğu, kuralsız bir düzen değildir. Herkes istediğini yapar anlayışı, piyasayı tanımlamaz. Oysa piyasada oyunun kuralları vardır. Ekonominin işleyişini, doğal akışını regülasyonlarla bozarsanız ondan hiçbir fayda görmezsiniz, tam aksine daha büyük zarar görürsünüz. Oyunun kurallarını saptamak anlamında regülasyona karşı değilim. Ama bu regülasyonu da siz piyasanın kafasında bir balta gibi kullanırsanız, bu amacından sapar. Mesela İngiltere'nin özelleştirme yapmasındaki temel amacı, rekabetçi düzene (competitive order) geçmektir. Ama sonunda özelleştirmeyi yaptıktan sonra, İngiltere'de bile amaçlananın ötesinde, bu sefer piyasaya tam anlamıyla müdahale eden regülasyon kurumları ortaya çıkmıştır. Özelleştirmenin amacı, rekabetçi bir ekonomik düzendir; düzenlenmiş bir rekabet (ordered competition) değil. Burada oyunun kurallarını saptayacak regülasyon kurumları olmalıdır. Hele Türkiye gibi bütçe açıkları fazla olan ülkeler için bu daha önemlidir.

PİYASA: Sayın Yay, Hayek'teki "Hukukun Üstünlüğü" ekonomik sistemin kendi işlerliği için şarttır. Hatta bir seferinde Hayek'e soruyorlar: "sizce tek bir kanun olsa, ne olmasını istersiniz?" o diyor ki , "herkes adalet önünde eşit olsun". Yani bu, şu demektir: Oyunun kuralları belli olsun. Bu sistemin, geleceğe dair belirsizliklerin ortadan kalktığı, insanların yarın oyunun kuralları ne olacak endişelerinden uzak kaldığı bir sistem olduğunu ifade edebiliriz. Bununla birlikte Mises'in bir sözü vardır: "Kapitalizm ile sosyalizm diye bir karşılaştırma yapamayız. Ancak kapitalizm veya kaos diye bir karşılaştırma yapabiliriz". Kapitalist sistemi, biz genelde fakirin ezildiği, zenginin daha zengin olduğu bir sistem olarak görürüz. Ama Modern Avusturya Ekolüne baktığımız zaman, oyunun kurallarının belirlendiği, tanımlandığı ve düzenin oyunun kuralları içinde bir dengeye geldiği bir sistem görüyoruz. Sizce kapitalizm ne manaya geliyor?

YAY: Eğer, Türkiye'de şu anda yaşanan reel sorunların çözülmesini arzu ediyorsak, önce kanun önünde eşitliğin sağlanması gerekir. Biz kanun denilen şeyi, parlamento denilen yerde 550 kişinin oturup, tartıştığı ve daha sonra resmi gazete de yayımlanan ve bizim de ciltletip rafımıza koyduğumuz süs eşyası gibi görüyoruz. İşimize gelirse kullanırız, gelmezse bildiğimizi okuruz.

PİYASA: Bugünkü regülatör kurumlarının yetkileri arasında fiyatı belirlemeden tutun da piyasaya kimin girip çıkacağına karar vermek gibi yetkileri söz konusudur. Bunlar, hukukun üstünlüğünü nasıl yönlendirebilirler? Türkiye'de bir tarafta özelleştirme, bir tarafta yeni müdahale araçları mı söz konusu? Bu gerçek anlamda bir piyasa ekonomisine geçiş olabilir mi?

YAY: Burada tam anlamıyla bir çelişki söz konusudur. Türkiye'de önce bir piyasa kurmak gerekir. İnsanlara liberal zihniyeti vermeyince, herkesin istediğini yaptığı bir düzen zannediliyor. Doğal olarak bu sisteme, ahlâksızlık, üç kağıtçılık düzeni olarak bakılıyor. Türkiye'nin ciddi bir zihniyet değişimi geçirmesi lazım ki ancak o zaman liberal anlayış tam olarak kavranabilsin. Bu değişimle birlikte piyasa sistemi oluşabilir. Piyasa oluşuktan sonra, regülatör kurumları kurulabilir; regülasyonla "hukukun üstünlüğü" çelişmez. Piyasa kurum ve kurallarıyla işleme-yince, regülatör kurumları piyasayı boğmaya çalışan bir rol üstleniyor. Regülatör kurumu-politikacılar-çıkar grupları arasındaki süregelen "principal-agent" olarak adlandırdığımız bir ilişki var. Oyunun kurallarını tanımlayan ve özel girişimi teşvik eden bir yapı, ne "istediğimi yaparım" düzeni ne de komuta düzenidir. Biz iki uçta gidip geliyoruz. Onun için Türkiye'de liberal olmak zor iş.

PİYASA: Son olarak günümüzde bir tarafta liberal politikalar, bir tarafta da sosyal demokrat olup ta liberal politikalar uygulayan ülkeler var. Özellikle İngiltere gibi ülkeler. Fakirlik açısından bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

YAY: Bunu, M. Friedman'ın "iktisadi düşünce dalgaları" fikriyle açıklayabiliriz. Dünya iktisadi düşüncesi, 1929'a kadar liberal düşüncenin hakimiyetindeydi.

Keynesçi dönemle birlikte bu düşüncenin yerini sosyal demokrat anlayış almıştır. 1980'lerden sonra tekrar liberal düşünce ön plana çıkmıştır. Böyle bir düşünce dalgaları var. Her düşünce dalgası, belirli bir süre sorunları çözüyor, sonra tekrar yerini başka düşünceye bırakıyor. Sosyal Demokrat düşünce 1950-1970 döneminde başarılı oldu, diyebiliriz. Kıta Avrupa'sında hayat standardını yükseltti. Ama bu, refah devleti anlayışında amaç, ihtiyacı olana yardım etmektir. Fakat, buna, Kamu Tercih açısından bakarsak, ihtiyacı olana değil, politikacıların yandaşlarının faydalandığı bir duruma dönüşmüştür. Bu sistem, bu çarkları çeviremez oldu. Dolayısıyla 1980'lerde liberal düşünce, bir anlamda bu Refah Devleti anlayışını liberal toplum düzenine çekmek için bir geçiştir. Burada Hayek, Buchanan, Friedman önemli fikir bombardımanı yaptılar.

Politika yapımcılar, bu kişilerin yazılarından epeyce bir şey öğrendiler. Son yıllarda Sosyal Demokratların daha fazla iktidarda olduklarını görüyoruz. Ancak liberal düşünce iktidarda olmasa da liberal iktisat politikaları halen iktidarda diyebiliriz.

PİYASA: Sayın Yay, her şey için çok teşekkürler.

YAY: Ben ilginize teşekkür ederim.

Piyasa dergisinin bu ilk söyleşişi Fuat Oğuz ve Orhan Çakmak tarafından 20 Temmuz 2001 tarihinde İstanbul'da Yıldız Teknik Üniversitesi'nde Sayın Yay'ın ofisinde yapılmıştır. Gelecek sayıda Prof. Dr. Ahmed Güner Sayar ile yapılan söyleşiye yer vereceğiz.

LIBERTE Yayınları

Para Kurulları

Steve H. Hanke/Kurt Schuler

Globalleşme dalgasının finans ayı, özellikle ekonomisi yeterince gelişmemiş ve ekonomik kurumları istikrar kazanmamış ülkelerde önemli sorunlara sebep olabilmektedir. Bu

sorunları önlemenin yollarından birisinin bir para kurulu kurmak fikri gittikçe yaygınlık kazanmaktadır. Bu çalışmada Kurt Schuler ve Steve H. Hanke, para kurullarını çeşitli yönleriyle ele almakta ve değerlendirmektedir.

Seçkin Kitapçılarda...